

vitatea atât de rodnică și necesară ce se desfășura sub îndrumarea Academiei Române la Roma. Monumentalul palat al Școlii Române a trecut în stăpînirea unei instituții care nu avea nici o legătură cu cultura. Prevalîndu-se însă de faptul că acest palat adăpostea o foarte bogată bibliotecă cunoscută în lumea romană și bine apreciată și frecventată de membrii instituțiilor academice străine de la Roma, rămase în funcțiune, noii locatari ai palatului s-au socotit moștenitorii de drept ai unui «Institut de Cultură». Astfel, Guvernatorul Romei, analizînd faptul cu bunăvoință, a socotit că nu este cazul unei schimbări de destinație și n-a făcut uz de dreptul său de a redeveni proprietar al terenului și, implicit, și al Palatului Accademiei di Romania.

Între timp zestrea bibliotecii s-a risipit, iar Palatul a devenit un hotel pentru unii funcționari ai Ambasadei României și,

în special, pentru voiajorii români, unii privilegiați, alții fiind obligați să plătească costul cazării în valută.

Este, deci, dreptul și datoria Academiei Române, redevenită stăpînă a instituției create de ea în 1922, ca acum, cînd nevoile spirituale ale României de azi cer impetuos

să se treacă la cultivarea intensă a științelor și la pregătirea tineretului chemat să asigure dezvoltarea sănătoasă și sigură a viitorului țării, să redea de urgență Școlii Române de la Roma funcția ei originală, pe care și-a îndeplinit-o cu cinste, onorînd deopotrivă știința și țara.

RESUMÉ

Fondée en 1922, par les soins de l'Académie Roumaine, l'Ecole Roumaine de Rome a trouvé sa place parmi les autres institutions académiques, installées déjà depuis longtemps dans la cité des Césars.

L'instauration du régime totalitaire dans notre pays a mis fin malheureusement à l'activité déployée sous le Conseil de l'Académie Roumaine de Rome et le monumental palais bâti d'après les plans conçus par l'académicien architecte Petre Antonescu est devenu la propriété d'une institution sans aucune liaison avec la culture.

L'académicien prof. dr. Grigore Ionescu, un des premiers membres de l'Académie Roumaine de Rome, déplore le fait que cette honorable institution continue, même aujourd'hui, à servir à d'autres fins que celles auxquelles la destinât jadis Vasile Pârvan.

Sans l'activité de la bibliothèque que fit autrefois sa renommée, dans l'absence des jeunes étudiants, l'Ecole Roumaine de Rome ne fait qu'attendre le moment où elle pourra reprendre son éclat, retrouver ses anciens fonctions.

L'auteur insiste que c'est le droit (et le devoir) de l'Académie Roumaine d'aider cette institution de reprendre sa place de jadis, parmi les institutions similaires créées à Rome par presque tous les états européens.

(Resumés traduits par Dana Vârlan)

DATE ISTORICE DESPRE SPITALUL PANTELIMON

(1735—1900)

COLETTE AXENTIE

„Spitalul Pantelimon, zidit de Grigore Ghica Vodă în anul 1735, a fost al doilea spital din București, primul fiind spitalul Mănăstirii Colțea (al cărui ctitor a fost spătarul Mihail Cantacuzino, prin anii 1695) pe locul biseriței din lemn a lui Radu Colțea Clucerul¹.

Grigore Ghica, fiul Doamnei Ruxandra și nepotul vestitului Alexandru Mavro-

cordat, și-a petrecut copilăria și o parte din tinerețe la Constantinopol; aproape cu totul grecizat, ajunsese dragoman la Înalta Poartă și era foarte cultivat. Vorbea mai multe limbi străine și cunoștea bine politica.

Se însură cu o grecoaică, Zoe Mano, fiica doctorului Mihail Mano, personaj foarte cu vază la Constantinopol, mare scherofilax al Patriarhiei. Zoe Mano, al cărei portret se mai păstra încă la Mănăstirea Pantelimon, era frumoasă, inteligentă și energică.

Grigore Ghica fu numit mai întîi Domn al Moldovei în 1727, apoi, în urma uneltirilor lui Constantin Mavrocordat, care vroia pentru el scaunul Moldovei, este mutat la București. După doi ani de domnie este numit din nou domn al Moldovei, unde rămîne timp de șase ani. Dar Constantin Mavrocordat obține iar să fie numit domn în locul lui Grigore Ghica, pe care îl exilează tocmai în insula Tenedos, unde acesta rămîne de-a lungul altor șase ani.

Între timp, doamna Zoe uneltea și ea de zor în antecamererele Seraiului, unde avea multe relații și multă influență; pînă la urmă, reușește să-l readucă pe neîndreptățitul ei soț pe scaunul Moldovei.

Dar și de data aceasta boierii uneltesc și Grigore Ghica, după un an, este din nou numit la București. Aici, împreună cu familia domnească, se instalează la Mănăstirea lui Mihai Vodă, palatul de la vechea Curte Domnească fiind complet dărăpănat². Iar la Pantelimon, ctitoria sa, își clădi domnul, în curtea mănăstirii, o casă,

de altfel foarte modestă'', scrie Gion în *Istoria Bucureștilor*.

«[...] dar ce viață tre buie că a fost acolo sub Grigore Ghica Vodă și Doamna sa Zoia», scria Gane în 1935, în *Trecute vieți de Doamne și Domnițe*.

«[...] cînd după terasa cu clădirile de piatră rămase încă întregi, se uitau acum îmbătrîniții soți cum se oglindesc turnurile bisericii în heleșteul din vale, cum li se joacă copiii și nepoții printre tufișurile grădini, cum curge izvorul din fața chioșcului turcesc, în care o dată pe

² Vechea Curte Domnească care se întindea prin Șelari, Lipsani, Șerban-Vodă, pe un mare deal dispărut fără urme, a fost zidită, zice-se, de Mircea cel Bătrîn. Era o clădire mare și încăpătoare, dar complet dărăpănată, iar în urma cutremurului din 1738 a crăpat în mai multe părți. Deja de la începutul secolului, domnia țării nu mai locuiau în acest palat părăginit.

Iată cum au fost surprinse, în diverse lucrări, unele momente din istoria Curții Domnești:

«Prin becurile de jos și prin vechile odăi ale Seimenilor, prin pimnițe și chiar prin odăile de sus, se strîngeau toate lepădăturile Bucureștilor și toți grecoteii vîntură-lume aciolaseră aici și făcură din glorioasa clădire a vechilor domni un fel de adevărată «Cour des miracles». De atunci locuieaua Bucureșteană de «crai de Curte Veche» — ștregari și hoțomani care devenind primejdioși orașului fură risipiți și omorîți de un Agă turc, chiămat de la Cotroceni într-ajutor de neguțătorii înspăimîntați de pun-gășiile și tilhăriile Crailor de Curte Veche»

Gion Ionescu (*Istoria Bucureștilor*)

«[...] mai tîrziu însă Curtea a fost probabil reparată căci acolo în odăile de sus au avut loc primele negocieri care aveau să ducă la pacea de la Kuciuc Kainargi.

[...] În curtea Domnească cea vechiă s-a tratăluit muchelemena pînă la veletul 1773, luna Martie», scrie Enăchiță Văcărescu.

¹ Din cartea lui Gavril Arhiepiscop al Constantinopolului (18 oct. 1702): [...] mai întîi a clădit acest boier (Spătarul Cantacuzino) o sfîntă și cinstită mănăstire pe muntele numit Bucegi aprôpe de rîul Prahova, pe care a numit-o Sinaia.

[...] și același boier a mai clădit o altă cinstită mănăstioară și biserică pe locul numit Colțea [...]

Iar în cartea lui Samuil Arhiepiscop al Alexandriei (15 iunie 1715): «[...] în domnesc oraș București, pe locul numit Colțea, cheltuind multă bogăție a ridicat Spătarul Cantacuzino multe și felurite clădiri tari și încăpătoare adică lăcașuri sfinte, spitaluri, case pentru hrana săracilor. [...] spitalele fiind două de fiecare parte a Paraclisului închinat «Sfinților Doctori fără de arginți»; într-unul din ele să fie spre căutare 12 bărbați, streini și săraci, iar în celălalt 12 femei sărace și bolnave [...]

Existau în București și alte spitale, dar mult mai mici și sărace: de pildă spitalul din Valea Florescilor (1750) nu se știe de cine clădit; spitalul de la Sf. Vineri fondat de biv vel Ban Năsturel (1765) care spital era sub forma unor chilii de lîngă Biserica Sf. Vineri; și spitalul din Sărindar, spital de nebuni — foarte vechi — dar nici de data aceasta nu se știe cine a fost ctitorul acestei case de nebuni (și nici dacă de la început a fost întemeiat în acest scop). Nebunii au fost apoi duși la Mănăstirea Malamocului, străveche mănăstire din Ilfov; de aci, poate, numele de Balamoc — balamuc. Apoi, mutați și de aici, nebunii și-au găsit «casă de odihnă» la Mănăstirea Mărțața. (Ionescu — Gion).

an venea să se așeze pe divanuri, ce nu mai sînt, un pașă din Stambul, pentru a primi peșcheșul [...]

Chioșcul din grădina Pantelimon, continua Gane, este, în cuprinsul vechiului regat, singurul vestigiu de arhitectură turcească. Fără mobilă, fără geamuri, destul de dărăpănat, dar încă întreg».

După patru ani de domnie liniștită, în vara anului 1752, Ghica Vodă se îmbolnăvi rău și Doamna Zoe trimise la Constantinopol după vestitul ei tată Mihail Mano, elevul lui Boerhaave³. Marele doctor sosi la București și dădu ginerelui său să bea tiriac (*theriaca celeste*) într-o cantitate atît de mare, încît, după ce dormi o zi și o noapte, bietul domn își dădu obșteșcul sfîrșit în brațele doamnei Zoe.⁴

Ghica Vodă a fost înmormîntat în biserica Mănăstirii Pantelimon, ctitoria sa: pe piatra mormîntului (o lespede cu un postament înalt decorat cu sculpturi «à jour») stă scris:

«Datoria cea obștească
De-prea firea omenească
Împlinind pre fericitul Grigore
Grigore cel prea înalt
Ghica Vodă încoronat
Domn în țara românească
Și în cea moldovenească
Dată de la Împărăție
Din nemişcarea cel strămoșesc
la lăcașul cel ceresc
S-au mutat fără de prihană
Cu pace și cu pohvală
Iar trupul său cel de om
Cu cinste ce-de un Domn
Aicea s'au astrucat
Și îngropărei s'au dat
După vremi aceste țări
Cu înțelepte îndreptări
La a sa domnească zidire
Spre veșnica-i pomenire»

August 26 létul 7260/1752

În anul 1759, în timpul domniei lui Scarlat Ghica — fiul său mai mic — moare și Doamna Zoia și este înmormîntată lîngă soțul ei Grigore Vodă.

Împrejurul pietrei de mormînt este scris:

«1759 Martie 14. Pristăvindu-se întru fericire și Maria sa Doamna Zoia, s'au pus ósele tot într-acest mormînt a lui răposatului întru fericirea Domnului Grigore Ghica W.W. iubit soțul Măriei sale fiind eu Scarlat Ghica W.W. cu domnia țării Romnînesci însuși Măria sa, viind cu alaiu și cu boierimea și cu tótă orînduiala Domniei și cu Sfinția Sa Mitropolitul Terei Kir Filaret și amîndoi episcopii și cu alți zece arherei streini aducîndu-se din București pînă aci, s'au așezat întru acest mormînt cu mare cinste și cu multă adunare de norod, după cum Măria Sa au poftit pentru vecinica pomenire».

În ultimul an al primei sale domnii (1735), Grigore Ghica Vodă face actul de fundație a mănăstirii și spitalului Pantelimon:

³ Boerhaave, vestit doctor olandez din secolul al XVIII-lea.

⁴ «[...] aceste lucruri le știm, scria din nou Gane, de la cronicarul Comneni Ipsilante, care, fiind și el doctor în medicină, poate fi ușor bănuț de părtinire [...]

«[...] această zidire a fost ridicată pe moșia Obilești de lîngă Colentina [...]

Obileasca a fost moșie din averea Mănăstirii Cernica al cărei ctitor Cernica Dvornic a făcut-o stravropighion la Patriarhii Țarigradului; apoi pe vremea domniei lui Șerban Vodă Cantacuzino, moștenitorii lui Cernica Dvornic, văzînd deteriorarea mănăstirii, au donat-o Mitropoliei Terei cu moșiile și tóta averea mănăstirii împreună cu Cartea mănăstirii din 1644».

Pe moșia pe care este zidită Mănăstirea Pantelimon, Gion în *Istoria Bucureștilor înainte de 1700* ne arată că s-au găsit cărămizi romane și că aceste cărămizi ar fi fost urme de *Castella* (puncte întărite pe lîngă *Vallium*) care apărau drumul puternicilor stăpînitori ai Daciei. Același autor arată că tot la Pantelimon s-au găsit și monede romane precum și săbii din epoca republicii și a Imperiului.

Din actul de fundație din 12 octombrie 7254/1735 al Mănăstirii Spitalului Pantelimon, închinată Sfîntului tămăduitor și mucenic Pantelimon «doctor fără de arginți»⁵ cităm:

«[...] am socotit să zidesc și să înalț din temelie o sfință și Dumnezeească casă pentru slava lui Dumnezeu și întru cinstea și lauda marelui mucenic Pantelimon, din jurul mănăstirii ce se numește Mărcuța, pe apa Colentinei, la fîntîna ce se zice a babei⁶, unde și spital de săraci să fie însă nu numai de bolnavi, ca aceia ce ar pătimi de alte bóle trupești ci și de bolnavi care din depărtarea lui Dumnezeu ar pătimi de bóla ciumei [...]. Iar după ce cu mila lui Dumnezeu se va isprăvi desăvîrșit tot lucru și tóte împrejurimile atunci voi face Domnia mea orînduială curată prin testament [...] care va cuprinde toată îndestulătoarea zeste a acestui sfinț lăcaș și spital [...] cu preoțești și bisericeste odăjdii cu multe feluri de vase trebuincioase bisericii o voi împodobi și voi face Domnia mea și orînduială pentru preoți ce vor săvîrși sfința Liturghie și alte slujbe obișnuite ale sfinței biserici și pentru doftor și pentru spițer și pentru suma bolnavilor și pentru suma poslujnicilor ce vor sluji la fiecăre trebuință și pentru plata a fiesce căruia pe an. [...] iar acum înainte, cu acest cinstit hrisov al Domniei mele întăresc Domnia mea și închin danie sfinței mănăstiri și spitalului *Moșia Drăgănești ot sud Prahova* [...] cu morile, cu țiganii și cu toate nămeștiile și cu tot venitul de peste hotar, care moșie a fost domnească fără nici o pricină.

.....
În curtea fostei mănăstiri se găsea o cruce ridicată, în 1735, de Sandu Bucșenescu, mare clucer și ispravnic, cu pri-

⁵ Pantelimon, fiul lui Elin și al lui Avula, născut pe la sfîrșitul secolului III la Nicomedia în Asia. A învățat medicina, s-a creștinat, a făcut mai multe minuni și a fost ars pe rug cu plumb topit de către împăratul Maximilian.

⁶ Această fîntînă, spune Gion, avea o apă atît de limpede și cristalină, încît Beii Fanarioți trimiteau sacale sau foale pentru a le aduce de acolo apă de băut.

lejul construirii spitalului, și o fîntînă cu un chioșc făcut de Grigore Ghica.

«Pomelnicul celor ce au dat banii Mănăstirii Pantelimon se găsește la biserica mănăstirii — scrie Gălășescu în 1899 în cartea sa *Eforia Spitalelor Civile* — iar în condica mănăstirii erau cuprinse copii după toate hirsoavele, anaforalele și zăpisele acestei mănăstiri în care s-a găsit și copie după testamentul Domnului Grigore Ghica din Iulie 1752».

În acest testament, Domnul Grigore Ghica arată cu de-amănuntul averea destinată lăcașului, cîrmuirea și privilegiile ce i se acordă; el scrie lămurit ce să facă fiecare poslușnic cu, și de unde vin moșiile donate pentru hrana și chivernisirea săracilor bolnavi.

«[...] și oricine citește acest testament nu se pôte să nu admire osârđia și grija ce a pus ca totul să fie bine chibzuit, statornic și nestrămutat în veci [...]

(Gălășescu).
Din testamentul lui Ghica Vodă «scris în luna lui Iulie în orașul Domniei mele București, 1752»:

«[...] și cu toată inima și cu tot sufletul cât ne-a fost cu puțință prin vremuri strămtóroșe ca acestea, am zidit și am înălțat un sfinț lăcaș și nesocomion întru slava și lauda lui Dumnezeu și întru cinstea Sfîntului marelui mucenic Pantelimon, cu toate împrejurimile și cu tóte alte dichisuri și nămești de ziduri... și case de odihnă a bărbaților bolnavi și mueri bolnave (ori de ce treaptă ar fi) cu 12 paturi pentru bărbați și 12 paturi pentru mueri și cu tóte cele trebuincioase a lor în lăuntru zidirii dinspre răsărit și din dosul Sfinței Biserici împreună și cu spițeria pentru tréba doftorilor [...] Acestea mai sus zise de bolnavi care să fie numei pentru bóle hornicești (adică bóle îndelungate care pot primi tămăduire prin luarea doftorilor) [...] și am mai făcut Domnia mea alte deosebite spitaluri mai într-o latură și mai depărtată de zidirea sfințului lăcaș al Sfîntului Pantelimon ca acelea să fie numai de bolnavi care ar pătimi de primejdioasele bóle adică de ciumă de lingóre, însă acestea să fie fără de număr.

[...] să aibă ticăloșii ca aceia loc de odihnă și de chivernisire într-acele spitaluri care sunt bine îngrijite și întemeiate și cu gard mare și temeinic unde și osebítă bisericuță într'acel îngrădiș al spitalelor am ridicat întru slava lui Dumnezeu și cinstea Sf. Ierarh Visarion Laris⁷ care de la Dumnezeu a luat darul tămăduirii de cumplită boală a ciumei.

.....
După acestea dar, spre împlinirea și îndestularea a tótă hrana și chivernisirea săracilor bolnavi arătăm tóte daniile și afirosiri atît cele date și închinat despre

⁷ Sf. Visarion, Episcop de Larissa, venise și viu în Muntenia în secolul al XVI-lea și slujise liturghia la Curtea de Argeș.

(Gr. Ureche, *Istoria Românilor*)

«Sf. Visarion al cărui cap fusese adus de la Mănăstirea Dussico din Thessalia în Noiembrie 1783, sub domnia lui Constantin Mavrocordat, ca să scape Bucureștii de ciumă».

(Ionescu Gion)

partea noastră cât și cele despre partea altor pravoslavnici creștini, boeri mari și alți pămînteni care toate pe rînd câte una le întărim și le adevărim [...]

Să fie a Sfîntului Pantelimon *moșia Obileasca ot Ilfov* pe care stă zidirea sfîntului lăcaș și nesocomion și spitalurile de jos de la biserica Sf. Visarion cu toate hotarele ei și cu trei rôte de mori într-o casă în apa Colentinei [...]

Pe moșia Obileasca încă din Domnia mea dintîi am pus temelia zidirii Sf. lăcaș al Sfîntului Pantelimon iar acum într-a doua mea Domnie isprăvind toate zidurile desăvârșit, lipind lîngă această moșie și o parte din moșia Dobroești care o am cumpărat Domnia mea pe bani gata de la nepoții lui Matei Bălăceanu Ioan [...]

Și iar să fie a Sf. Pantelimon *moșia în Clătești ot Sud Ilfov* cumpărată de domnia mea cu bani gata de la Constantin Cocorăscu biv logofăt zavis [...]

Și iar să fie a Sf. Pantelimon în hotarul *Păpenii ot Sud Ialomița*, care i-am cumpărat Domnia mea pe bani gata de la credinciosul boierul Domniei mele Petre biv vel Medelnicer [...]

Și iar să fie a Sf. Pantelimon vinăriciul dintr-aceste deluri anume *Vai de ei, i Curăturile, i Oltenii, i Broștenii, i Vărticoi, i Dălhăutul, Cîrligele, i Coteștii ot Sud Slam Râmnic* [...]

O serie de mănăstiri și schituri sărace au fost făcute metohuri la Sfînta Mănăstire Pantelimon și obligate ca din venitul lor să plătească de două ori pe an sume de bani pentru spitalul Sf. Pantelimon.

Această situație a durat pînă în anul 1863, cînd s-au secularizat averile mănăstirești.

Ispravnic peste toate aceste averi — sub controlul episcopilor — era biv vel serdar Sandu Bucșenescu, care pare-se a avut totală încredere a domnitorilor.

În testamentul lui Ghica Vodă (din 1752) se preciza:

«... și am ales Domnia mea a fi ispravnic peste Tôte și peste toți cîți sunt pe dumnealui biv vel serdar Sandu Bucșenescu pe care dintîiuși dată de cum s-au început sfintele ziduri, orînduitula Domnia mea ispravnic asupra lucrărilor [...]

și pînă la sfîrșitul vieții lui să fie ispravnic purtător de tote și peste tote[...]»
Numele boierului Sandu Bucșenescu îl găsim atît în hrisoave în care i se întărește totdeauna titlul de ispravnic «peste tote și toți» cît și în inscripții. *

* Se luau cîte doi bani de vadră.

9 Moșiile Remireștilor, Dengeștilor, Munții de pe apa Lotrului sînt danii ale boierului Sandu Bucșenescu, Mănăstirii Pantelimon. Iar pe o cruce de piatră, în drum lîngă șosea, se află inscripția:

«Întru Slava marelui Dumnezeu, care în troiță se preaslăvește și în lauda Sf. Mucenic Pantelimon, ridicatu-s-au Sfînta Cruce. În zilele prea înălțatului Domn Grigore Ghica-Vodă W. W. întru a doua sa domnie, lîngă această fîntînă, de Domnul Sandu Bucșenescu vel clucer, care fiind ispravnic la toată zidirea acestei mănăstiri, cu toată împrejurimea ei precum se vede că au fost și foisor d-asupra crucii pentru adăpostirea și odihna călătorilor și întru pomenirea Domniei Sale în anul de la Hristos 1751. (Gălășescu)

Astfel în inscripția de deasupra moșiei bisericii:

«Întru în slava și lauda unuia, în troiță proslăvit Dumnezeu și întru cinstea marelui mucenic Pantelimon, ridicatu-sau acest Dumnezeesc lăcaș, de pre luminatul și pre înălțatul Domn al totă țara Românească, Grigore Ghica Vodă W.W. întru a doua domnie a Măriei sale unde și spitale pentru bolnavi au așezat și cu totă împrejurimea cât se cade înfrumusețîndu-le precum se vede cu totă cheltuiala Măriei sale ca să fie pentru veșnica pomenire Măriei sale. Ispravnic fiind Sandu Bucșenescu, vel clucer zarie, la letul dela zidirea lumii 7258, iar dela Hristos 1750.»

Pe pavilionul din vale se găsește o piatră cu această inscripție: (scrie Gălășescu).

«Și s-au făcut și foisor cu tote cele ce trebuiesc după cum se vede pentru odihna celor însetoși și osteniți și pentru veșnica pomenire a Măriei sale, fiind ispravnic Sandu Bucșenescu. 1751»

În Ghidul Bucureștilor, regretatul prof. arh. Grigore Ionescu, de la Comisia Națională a Monumentelor Istorice, scria: «Spitalul vechi dărîmat în 1822 de Ghica Vodă IV e înlocuit cu altul dărîmat și el în 1867.»

«Din construcțiile din 1753 au rămas numai biserica, reparată de mai multe ori, și mormintele ctitorilor (Ghica Vodă și Doamna Zoița) din 1752 și 1759 și mormîntul Domnitorului Alexandru Ghica, mort la Capodimonte în anul 1842.»

Gălășescu însă scrie în 1899 că atît pavilionul din vale, cît și crucea și chioșcul domnesc mai existau încă.

După domnia lui Grigore Ghica Vodă, domnitorii care au urmat în scaun au întărit aproape toți ctitoriceștile orînduiri, prin hrisoave făcînd și alte danii Sfîntului Pantelimon.

În 1796 Alexandru Moruzi W.W. a mai adăugat cîteva paturi la spitalul Pantelimon și a însărcinat pe bunul Dumitrașcu Ghica și pe vel vornicul Ion Florescu cu «alăturatul pitac, ca să chibzuiască cîte odăi se mai pot face și cu cîte paturi [...]

29 aprilie 1796

Către episcopul mănăstirii Pantelimon, biv vel banul Dumitrașcu Ghica:

«Vrînd Domnia mea, pentru spitalul de la Sf. Pantelimon ca nu numai să-și aibă întreținerea și bună rînduiala lui, ci și a i se mai adăuga cîteva odăi pentru a fi mai îndestulat pentru o mai bună pomenire a răposăților ctitori care au zidit și au întocmit acest lucru sufletesc să mergi împreună cu dumnealui vel vornic al poliției Bucureștilor, Ioniță Florescu, pe care l-am orînduit Domnia mea episcopul și cu doctorul Caracaș, la numita mănăstire, unde mai întîi spitalurile vechi să le faceți căutare și întocmire de cîți bolnavi are a primi întrînsele numitului boer episcop, apoi să chibzuți cîte odăi pôte de a se mai face și cu cîte paturi

chibzuind și cheltuiala acestora, după starea venitorilor. mănăstirești și să faceți Domniei mele arătare»¹⁰.

Urmare a acestui pitac, la ospiciul Pantelimon s-au înființat încă 18 paturi pe lîngă cele 12, din vremea lui Ghica Vodă.

«Însăși Domnia mea, scrie Alex. Moruzi, am mers și am văzut 30 de paturi»¹¹

În hrisovul lui Alex. Ion Ipsilante din 10 mai 1797 scrie:

«[...] mănăstirea Pantelimon nemai-putînd ține și spitale de ciumați, că se înmulțiseră foarte mult, Domnul Alex. Moruzi au zidit din temelie deosebit spitaluri pentru cei pătimași de această năpraznică bóla ciumei [...]»¹².

Ion Vodă Caragea pomeneste și el în hrisovul său din 1813 de spitalul de ciumați clădit de Alex. Moruzi iar într-un raport din anul 1822 al lui Kreuchely către von Miltitz¹³ se precizează că spitalul de ciumați Sf. Visarion, fondat de Alex. Moruzi, era la o leghe de oraș.¹⁴

Pînă în anul 1760, episcopii au fost numiți așa cum prevede testamentul ctitoricesc: epitropia mănăstirii și spitalului Pantelimon să fie încredințată unui vel logofăt, unui vel vistiernic iar Nazîr (președinte) să fie mitropolitul țării.

De la această dată însă, episcop al Pantelimonului este un membru al familiei ctitoricești cu o singură excepție¹⁵, între anii 1796—1797, cînd este numit și biv vel vornicul Ion Florescu.

Din hrisovul lui Caragea Vodă din 1813 cităm¹⁶:

«[...] casa aceasta a săracilor a fost sub protecția și purtarea de grijă a biv vel Ban Dumitrache Ghica¹⁷ iar de la pristăvirea acestui boier a fost sub îngrijirea fiului său vel logofăt Grigore Ghica fără iscălitura căruia nici o urmare să nu se facă întru orice fel de lucruri și pricini [...]»

Deci întreaga răspundere a administrației epitropiei Pantelimonului era încredințată unui singur membru al familiei ctitoricești pe care Ion Vodă Caragea îl învrstește și cu denumirea de Eforos,

¹⁰ V. A. Urechia, *Istoria Românilor*.

¹¹ V. A. Urechia, *Istoria Românilor*.

¹² «În toate rîndurile și în tot decursul secolului al XVIII-lea cînd ajunge punctul culminant al bolei de ciură, Bucureștii trăsesc într-o groză nemaipomenită. Lumea se buimăcea cu desăvîrșire. Se vedeau oameni care umblau zăpăciți printre cadavre, infectîndu-se de mii de ori și zicînd altora vorbele care au rămas ca locuțiune consacrată în limba noastră: «Ce o să mă aștepte? [...]»

Ionescu Gion, *Istoria Bucureștilor*

¹³ Gălășescu, Eforia Spitalelor Civile.

¹⁴ Spitalul de ciumați Sf. Visarion a fost întemeiat din nou în locul celui de la Pantelimon de către Vodă Moruzi în anul 1796, cel clădit de Ghica Vodă la Pantelimon devenind cu totul neîncăpător. Spitalul de ciumați al lui Vodă Moruzi a fost clădit în Dudești, pe locul vechiului spital din Valea Florescilor despre care am mai scris.

¹⁵ Aceasta am găsit-o în hrisovul lui Moruzi.

¹⁶ Prin pacea de la București (1812) s-a hotărît ca domnia să fie întărită prin comună înțelegere pe 7 ani. În Muntenia Ion Vodă Caragea iar în Moldova Iona Calimach (1812—1819).

¹⁷ Nepot de frate al ctitorului Grigore Ghica II.

termen ce pentru prima oară se întrebun-
țează la această epitropie.

Membrii familiei Ghica au continuat să
fie efori ai ctitoriei Pantelimonului și de
aci înainte.

.....
În 1828, când se retrage de la domnie,
Grigore Ghica încredințează conducerea
epitropiei Mănăstirii Pantelimon fratelui
său, banul Mihail Ghica.

Această epitropie autonomă și indepen-
dentă, considerată ca un patrimoniu al
familiei Ghica, a funcționat pînă în anul
1832 când, conform Regulamentului Orga-
nic, spitalele au fost întrunite și supuse
unei singure Eforii.

Cu toată această protecție și purtare
de grijă a Eforilor, doctorul Constantin
Caracaș, (medic primar al spitalului încă
din 1784), spune Ionescu Gion, a fost adînc
îndurerat de starea mizerabilă în care se
afla spitalul de la Pantelimon. Cum văzuse
spitalele de la Viena, a avut nevoie de tot
curajul și energia pentru a continua lău-
dabila sa muncă de organizare a spitalelor.

.....
În anii 1830—1831 veniturile Epitropiei
Pantelimon se ridicau la circa 50—60 000
lei și, cu toate că, în anii următori, aceste
venituri s-au dublat aproape, datorită
bunei administrații a banului Mihail Ghica,
deplinul împluternicit al Divanului, gene-
ralul Kiseleff hotărăște ca, spre binele
obștesc, să se facă un control al spitalelor.

După revizuirea făcută de comitetul
doctorilor, care după cum am văzut au
găsit spitalele într-o mare neîngrijire,
dărăpănate, murdare, cu aer viciat, cu o
lipsă totală de condici din care ar fi putut
controla mersul spitalelor, Administrația
Generală a Divanului a cerut să se întoc-
mească un regulament la care să se supună
cele trei spitale: Pantelimon, Colțea și
Iubirea de Oameni¹⁸ — Filantropia.

Astfel s-a constituit o Eforie a spitalelor
și s-au numit eforii epitropii acestor spi-
tale anume Mihail Ghica, Mihail Racoviță
și căminarul Alex. Ghica.

Epitropiile rămîn neschimbate dar se
introduce un control asupra cheltuielilor
și veniturilor. Este primul act prin care
intervine statul în aceste Epitropii. « Ace-
ste Eforii vor lucra potrivit cu duhul Regu-
lamentului întocmit de Logofeția Trebilor
Bisericești [...] » scrie generalul Kiseleff,
la 2 aprilie 1832.

Eforia prezintă, în luna noiembrie 1832,
un raport extrem de detaliat deplinului
împluternicit al Divanului, în care este
trecută și contabilitatea spitalelor Colțea,
Pantelimon și Iubirea de Oameni (Filan-
tropia) cît și cea a spitalelor din Pitești
și Craiova, și un regulament în care se

¹⁸ Spitalul Iubirea de Oameni, înființat și
clădit în 1815 prin subscripție publică din iniția-
tiva vornicului Băleanu și a Dr. Caracaș, pe locu-
rile pe care se află astăzi Filantropia.

pun la punct cele mai mici amănunte ale
administrației spitalelor.

Dar logofătul Pricinelor Bisericești, Alex.
Șc. Ghica, propune Obșteștei Adunări
un al doilea Regulament întocmit de
Sfatul Administrativ prin care se recunoaș-
te o Eforie a tuturor spitalelor; se recu-
noaște epitropia familiei Ghica asupra
spitalului Pantelimon și cea a familiei lui
Mihail Racoviță asupra spitalului Colțea,
însă se desființează casele separate și se su-
pun acelorași reguli socotelile spitalelor¹⁹.

Obștesca Adunare a fost de acord, dar
această încălcare a drepturilor ctitoricești
a stîrnit proteste și lungi discuții. Astfel,
Mihail Ghica, epitropul spitalului Panteli-
mon, și Mihail Racoviță, epitropul spita-
lului Colțea, trimit mitropolitului Neofit
scrisori de protest:

« Spitalul Pantelimon — scrie Mihail
Ghica — este proprietatea familiei Ghica
și protestarisc la aceste legiuiri [...] »

« Stăpînirea nu are căderea de a se
amesteca [...] eu nu slobozesc Stăpînirii
decît dreptul de a se cerceta la sfîrșit
de an de către Mitropolit, Vel Vistiernic
și Vel Logofăt cheltuielile făcute în timpul
acelui an [...] »

La aceste vehemente proteste și la
cererea de împăciuire a generalului Kise-
leff, comisia întocmită pentru cercetarea
proiectelor Logofeției Bisericești cere, la
22 ianuarie 1833, ca epitropii acestor
spitale să prezinte testamentele ctitori-
cești. Urmarea fiind menținerea separației
caselor epitropiilor.

Lucrurile rămîn pe loc pînă în 1847 cînd
Bibescu Vodă înființează o singură epitropie
pentru toate spitalele.

În 1856, cînd vine la putere caimacamul
Alex. Ghica, se desparte din nou averea
Pantelimonului de cea a celorlalte spitale;
dar neputînd să se întrețină singure,
această nouă orînduială nu a ținut decît
pînă în 1859, cînd Alex. Ioan Cuza a hotărît
să intre iar în vigoare legea din 1847 prin
care toate spitalele treceau la Eforie
constituind un fond comun. În același
« afiș s-a hotărît ca la Pantelimon să se
creeze și 15 paturi sifilitice [...] » După
decizia luată de domnitorul Alex. Ioan
Cuza, Doctorul Davilla este trimis în
Franța pentru a studia organizarea spita-
lelor de acolo (ale căror venituri se
ridicau în 1860 la 3 milioane de lei!),
hotărăște să dea consultații gratuite
pentru săraci.

Spre sfîrșitul lui 1860, Eforia se desfiin-
țează și administrația spitalelor trece la
Direcția Serviciului Sanitar al Ministerului
de interne, devenind astfel o simplă
Direcție. Această lovitură adusă unei insti-
tuții de binefacere care funcționa de mai
bine de două secole (cu toate defectele
unei administrații nu totdeauna perfecte)
și mai cu seamă greutățile ce se întîmpinau

¹⁹ Spitalele Pantelimon și Colțea erau foarte
bogate.

pentru administrarea spitalelor hotărăsc pe
membrii Eforiei să adreseze un protest
primului ministru Mihail Kogălniceanu.
Acesta înțelegînd situația ȋrea a Eforiei
face către domnitorul Cuza un raport
atît de bine alcătuit, încît obține — la
17 octombrie 1864 — să se instituie o
casă specială: Eforia Spitalelor Civile.

În 1859 în urma unei inspecții, generalul
Davilla, găsind spitalul într-o situație de-
plorabilă și constatînd că umezeala de la
gîrla Dîmboviței se infiltrasese în ziduri, a
cerut să se construiască un alt local.

În 1881 Eforia a cedat Primăriei localul
unde funcționa Maternitatea înființată de
banul Mihail Ghica contra sumei de 170 de
mii de lei și a clădit un nou Institut al
Maternității (care a început a funcționa
în 1883) în curtea spitalului Filantropia
unde se găsește și astăzi (Gălășescu).

În anul 1846 înființa la ospiciul Panteli-
mon o farmacie încredințată lui Wilhelm
Carol de Gaudi.

La 23 aprilie 1858, Eforia a închiriat
(provizoriu, pînă la construirea unui local
anume) casele doctorului Baraș în
mahalaua Crucea de Piatră din Dudești,
pentru a înființa un spital de copii de
la 3 la 15 ani. Acest proiect prezentat
caimacamului Alex. Ghica de către
doctorul Baraș era prevăzut încă din
anul 1834.

Tot în baza Regulamentului întocmit
de epitropii spitalelor Pantelimon, Colțea
și Iubirea de Oameni — și pus în aplicare
la 14 martie 1834 — se prevedea că Eforia
cînd va strînge un capital va zidi în
orașul București un alt spital. Acest dezi-
derat a rămas nerealizat pînă în 1858
cînd s-a hotărît să se clădească un nou
spital al Pantelimonului pe locul dăruit
de Grigore Ghica printr-un act datat
din aprilie 1858. Grigore Ghica era
fratele lui Scarlat Ghica; el a donat moșia
sa Colentina:

« [...] care era pe marginea șoselei ce
mergea de la bariera podului Mogoșoaia
la bariera podului Tîrgu d-afară [...] »²⁰.

« [...] eu ca adevărat stăpîn proprietar
fac dar acestui spital... și nici nu se va
cere și nici se va lua atît de arendașii
de acum și cei după vreme, rămânînd
acești bani în folosul spitalului [...] »

Gr. Gr. Ghica,

Planul pentru construcția noului spital
Pantelimon (Colentina) a fost întocmit
de arhitectul Hartl iar devizul se ridica la
suma de peste 5.000.000 lei.

După o primă încercare de zidire,
nereușită din pricina unui plan defectuos,
de abia în anul 1861 se începe adevărata
clădire a spitalului după un nou plan.

²⁰ Acest Pod al Tîrgului de Afară concentra pe
dînsul întreaga viață a capitalei; într- anumite
zile, adică în zilele de Obor, în cele de Tîrgul
Moșilor și în zilele de Tîrgul Pantelimonului,
cînd toți boierii mergeau cu alai mare la chioșcul
domnesc de la moși sau la mănăstirea Ghiculeș-
tilor de la Pantelimon.

Spitalul cel nou avea la acea dată un corp principal destinat bolnavilor și două pavilioane pentru locuințele personalului.

În 1892 se introduce canalizarea, în 1894, se construiește un pavilion special pentru boli venerice conținând însă numai 50 de paturi total insuficient pentru numărul mereu crescând al bolnavilor. Trep-tat s-au făcut schimbări și în 1894 numărul paturilor pentru bolnavi de boli venerice se ridicase la 100—140. În anii următori, spitalul posedă 243 paturi și serviciul medical era condus de dr. I. Urlățeanu.²¹

La ospiciul Pantelimon, deși în 1864 se ajunsese la 80 de paturi, igiena spitalului lăsa încă atât de dorit, încât pentru buna îngrijire a bolnavilor numărul lor este redus, tot în acel an, la 45.

În 1867 se hotărăște reclădirea ospiciului și temelii noii construcții a fost pusă în iulie 1868 de către Carol I; spitalul a fost redeschis — în 1869 — cu un număr de 80 de paturi.

Tot în acel an și tot în localul Pantelimonului a fost înființat un orfelinat pentru băieți²² al căror număr era la început de 60 iar în anii următori a sporit pînă la 100. Orfelinatul a funcționat la Pantelimon pînă în anul 1881 cînd a fost mutat la Focșani de către Ministerul Culturii și Instrucțiunii Publice.

În 1867, în jurul pavilionului istoric cît și la marginea pădurii, s-a amenajat un parc cu animale care, însă, peste 2 ani, a fost desființat.

Poetul Dimitrie Bolintineanu și-a petrecut ultimul an al vieții la spitalul Pantelimon unde a și murit.

În timpul războiului din 1877, spitalul a fost evacuat (bărbații la Cernica și femeile la spitalul Raleț din comuna Cocoși) pentru a fi pus la dispoziția soldaților ruși. După plecarea acestora, spitalul a reînceput să funcționeze cu 120 de paturi (în anul 1880).

Pînă la sfîrșitul secolului s-au făcut mereu îmbunătățiri și în 1900 spitalul avea 260 de paturi.

S-a prefăcut radical instalația de apă, s-au reparat celelalte clădiri (în afară de corpul principal). Biserica, aproape complet ruinată a fost reclădită în 1897—1898 iar în același an, pe lîngă serviciul medical — infirmi, incurabili și boli grave — s-a înființat și un serviciu de boli nervoase, în 1900 spitalul posedă 160 de paturi pentru bolnavi cronici și incurabili, acest serviciu fiind condus de dr. Turbure; restul de 100 de paturi pentru boli nervoase erau sub supravegherea profesorului Marinescu.

²¹ Pe același teren cu spitalul Colentina se află clădit și spitalul «Dobre Cacaleteanu». Serdarul D. Cacaleteanu a dăruit Eforiei în anul 1893 suma de 260.000 lei pentru construirea unui spital care să-i poarte numele.

²² În ceea ce privește fetele orfane, azilul Elena Doamna exista deja.

Medicii primari ai ospiciului Pantelimon (înainte de 1784 — nu se cunosc)

1784—1804	Dr. Dim. Caracaș
1804—1828	Dr. Const. Caracaș
1823—1843	Dr. Hristian Vahnert
—1834	Dr. Const. Filittis
1834—1837	Dr. Maer
1839—1840	Dr. Arsache
1843—1845	Dr. Albert Vahnert
1845—1849	Dr. G. Sahram
1849—1862	Dr. George Gros
1848—1864	Dr. Leop. Hainemann
1864—1865	Dr. F. Schreiber
1870—1884	Dr. Velleanu
1884—1889	Dr. Evian
1889—1893	Dr. S. Ștefănescu
—1893	Dr. G. Manu
1893—1895	Dr. V. Vrabie
—1895	Dr. Turbure
—1898	Dr. Prof. Marinescu

(Din dosarele Eforiei Spitalelor)

Mănăstirea Pantelimon

Biserica de la Pantelimon, casele și spitalul au fost începute în timpul domniei lui Grigore Ghica în 1735; zidirea a fost întreruptă de mutarea Domnului în Moldova, fiind terminată în domnia a doua, la 1750 (data pisaniei), ispravnic fiind Sandu Bucșenescu mare clucer de arie.

Fiind dărîmată de cutremurul din 1802, împreună cu clopotnița, biserica a fost refăcută (din temelie se afirmă într-un document din 1813, februarie 6). În același an, Mănăstirea Pantelimon era trecută în rîndul mănăstirilor mari domnești ale țării. Biserica a fost restaurată în 1897—1898 și reparată după cutremurul din 1940; cu acest prilej i s-a zugrăvit pronaosul.

Biserica Mănăstirii Pantelimon a fost construită pe plan dreptunghiular cu o absidă poligonală în exterior.

Interiorul a fost refăcut; altarul era boltit cu o semicalotă iar restul bisericii avea o boltă cilindrică. Naosul nu era despărțit de pronaos.

Pictura a fost și ea refăcută în secolul al XIX-lea ca și tablourile ctitorilor din pronaos.

Biserica a fost precedată de un pridvor susținut de patru coloane cu frumoase capitele.

Exteriorul a fost și el refăcut iar chenarele de piatră ale ferestrelor nu erau sculptate.

În interior erau demne de admirat: mormîntul ctitorului, format dintr-o lespede cu un postament înalt decorat cu sculpturi «à jour», și frumosul sarcofag funerar al lui Alex. Dimitrie Ghica.

Biserica avea un frumos portal la intrare, asemănător cu cele de la Foișor și Mărcuța, făcute în același timp, dar mai înalt decît acestea, împodobit cu bogate

motive florale și cu stemele celor două principate, o ușă de lemn sculptată, pe un canat figurînd stema Țării Românești și pe celălalt, cea a Moldovei, o cata-peteasmă și un tron domnesc cu stema Ghiculeștilor.

În curtea fostei mănăstiri se găseau o cruce ridicată în 1735 de Sandu Bucșenescu, mare clucer, cu prilejul construirii spitalului și a bisericii, precum și o fîntînă cu un chișc făcut de Grigore Ghica

Schituri și mănăstiri — metohuri ale Mănăstirii Pantelimon

Schitul Brebu (clădit de Matei Basarab, 1654), jud. Prahova; avea 8 moșii; lua arendă anuală 101.104 lei; obligat la Sf. Pantelimon cu 25 taleri pe an.

Schitul Cobia (clădit de Badea Stolnicul la 1605), jud. Dîmbovița — 2 moșii — arendă anuală 24.280, oblig. la Sf. Pantelimon cu 50 tal.

Mănăstirea Fedeleșoiu (clădită de Grigore Ghica I, 1673), jud. Argeș; posedă 6 moșii cu un venit anual de 146.660 (sub administrația directă a Epitropiei Pantelimon).

Schitul Găiseni (clădit de Banu Stroe, 1543), jud. Dâmbovița; posedă 11 moșii cu arendă anuală de 174.905, oblig. la Sf. Pantelimon cu 125 taleri pe an.

Schitul Cornet (clădit de Banul Mareș B. vel vornic, 1666), jud. Vîlcea; posedă 4 moșii, venit numai 4.111, 50 lei, oblig. la Pantelimon cu 30 tal.

Schitul Firșorul (zidit de Neagu Căpitanul, 1645), venit 81.608 moșii (jud. Prahova), oblig. la Pantelimon 100 tal.

Schitul Lespezi (zidit Pîrvu Const., 1687) Comarnic, jud. Prahova, 4 moșii, venit 10.000, oblig. la Sf. Pantelimon 25 tal.

Schitul Șerbănești (clădit Metodie Mărunglăveanu), jud. Vîlcea; 5 moșii, 55.434 lei, 50 taleri la Sf. Pantelimon.

Schitul Titireciul (Spăt. Mih. Cantacuzino), jud. Vîlcea; 3 moșii, 5.275 venit anual, 45 tal. la Sf. Pantelimon.

Schitul Măxineni (clădit de Matei Basarab), 1638, jud. R. Sărat; 2 moșii, venit anual 111.280 lei, oblig. 100 tal. pe an.

Sumele către Sf. Pantelimon se dădeau de 2 ori oblig. pe an, adică o jumătate din sumă a fiecare 6 luni. Pentru Sf. Pantelimon au mai fost închinată moșia Budești ot Sud Argeș și moșia Pociovăliștea.

RESUMÉ

L'article abonde en informations historiques très denses, en extraits de documents de l'époque, issus de sources bibliographiques, concernant la construction et les fonctions du monastère et de l'hôpital Pantelimon, constructions dont l'intendant a été Sandu Bucșenescu. Etablissement du prince Grigore Ghica, l'hôpital a été bâti en 1735 dans le cadre du ensemble du monastère, pour la guérison des malades pauvres. De nombreuses citations et références insistent sur les donations faites au monastère et sur les revenus, sur les ermitages et les monastères subordonnés de ensemble Pantelimon; la liste des administrateurs du monastère et de l'hôpital, des médecins de celui-ci complète ces informations.